

ششمین همایش ملی ایده های نو در کشاورزی

۱۰ و ۱۱ اسفند ماه ۱۳۹۰ دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان دانشکده کشاورزی

همایش ملی
ایده های نو در کشاورزی

بررسی و مقایسه تاثیر سیاستهای حمایتی بر عملکرد بخش کشاورزی

کشورهای منتخب با محوریت ایران

دکتر ابوالفضل شاه آبادی^۱، آمنه جامه بزرگی^۲

۱- عضو هیات علمی دانشگاه بوعلی سینا ۲- دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد علوم اقتصادی دانشگاه بوعلی سینا

نویسنده مسئول: ابوالفضل شاه آبادی_ shahabadia@gmail.com

چکیده:

هدف اصلی این مطالعه بررسی تحلیلی - مقایسه ای شاخص حمایت از تولید کننده (PSE) و تاثیر آن بر عملکرد بخش کشاورزی کشورهای ایران، ترکیه، ژاپن، کره جنوبی و آمریکا طی دوره زمانی ۱۹۹۵-۲۰۰۹ می باشد. نتایج مطالعه بیانگر فاصله زیاد کشور ایران از لحاظ شاخص فوق الذکر با کشورهایی نظیر ژاپن و کره جنوبی می باشد. همچنین علیرغم رشد قابل توجه سطح زیرکشت ایران، عملکرد کشاورزی نسبت به سایر کشورهای مورد مطالعه ضعیف تر می باشد به طوری که از لحاظ شاخص عملکرد در هکتار پایین ترین رتبه را اخذ نموده است.

واژگان کلیدی: حمایت از تولیدکننده، بخش کشاورزی، سطح زیرکشت، عملکرد در هکتار

مقدمه:

افزایش و رشد روزافزون جمعیت در جهان اهمیت کشاورزی را بیش از پیش برای تمام جوامع بشری مشخص می کند. با توجه به اهمیت بخش کشاورزی در تولید، اشتغال و ایجاد امنیت غذایی، کشورهای گوناگون اعم از در حال توسعه و توسعه یافته از راههای مختلفی این بخش را مورد حمایت قرار می دهند. از سوی دیگر بخش کشاورزی در مقایسه با سایر بخشها بنا به دلایلی از آسیب پذیری بیشتری برخوردار است که باعث می شوند کشورهای مختلف بسته ای از سیاستهای حمایتی برای استمرار تولید در کشور به کار گیرند. انگیزه اصلی سیاستهای حمایتی در بخش کشاورزی را می توان در رشد و توسعه اقتصادی به ویژه در مناطق روستایی، حمایت از اشتغال، حفظ تولید داخلی، افزایش سرمایه گذاری، کاهش وابستگی به خارج و کاهش فقر برای دستیابی به امکانات مناسب زندگی نام برد (De, Moor ۱۹۹۷). هدف اصلی این مطالعه بررسی تاثیر سیاستهای حمایتی بر عملکرد بخش کشاورزی برای کشورهای ایران، ترکیه، ژاپن، کره جنوبی و آمریکا می باشد. لذا در این مطالعه از شاخص حمایت از تولید کننده (PSE)^۱ در کل بخش کشاورزی استفاده شده است. در واقع هدف این مطالعه مقایسه سیاستهای حمایتی و عملکرد کشاورزی در کشور ایران با کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته منتخب به منظور تبیین و ارائه توصیه های سیاستی مناسب برای بهبود و ارتقاء عملکرد کشاورزی برای سیاستگذاران و مجریان بخش کشاورزی می باشد.

مواد و روشها:

ششمین همایش ملی ایده های نو در کشاورزی

۱۰ و ۱۱ اسفند ماه ۱۳۹۰ دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان دانشکده کشاورزی

همایش ملی
ایده های نو در کشاورزی

در این مطالعه با روش توصیفی به بررسی نقش سیاست حمایتی در عملکرد کشاورزی طی دوره زمانی ۱۹۹۵-۲۰۰۹ برای کشورهای ایران، ترکیه، ژاپن، کره جنوبی و آمریکا می‌پردازیم. در این راستا داده‌های آماری از گزارشهای آماری سازمان خواربار و کشاورزی وابسته به سازمان ملل متحد (FAO^۲)، بانک جهانی (WDI^۳) و سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD^۴) جمع آوری شده است. در این مطالعه از شاخص PSE به صورت درصدی از کل حمایتها استفاده شده است. این شاخص توسط OECD اینگونه تعریف می‌شود: ارزش پولی سالیانه پرداختهای انتقالی ناخالص از مصرف کنندگان و پرداخت کنندگان مالیات به تولیدکنندگان بخش کشاورزی که ناشی از سیاستهای حمایت از تولید کننده بخش کشاورزی، صرف نظر از ماهیت، اهداف و یا آثار این سیاستها بر تولید و یا درآمد تولیدکننده می باشد. این شاخص در برگیرنده اجزایی نظیر: حمایت قیمتی بازار، پرداخت بر اساس محصول، پرداخت بر اساس سطح زیرکشت، پرداخت بر اساس سابقه‌های مشارکت در برنامه‌های کشاورزی، پرداخت بر اساس نهاد مورد استفاده، پرداخت بر اساس محدودیت مصرف نهاده‌های تولیدی، پرداخت بر اساس درآمد کشاورز و پرداختهای متفرقه می‌باشد.

نتایج و بحث:

بخش کشاورزی در ایران دارای کمترین وابستگی به دنیای خارجی و درضمن دارای باثبات‌ترین رشد ارزش افزوده طی چند دهه اخیر می‌باشد که این امر بیانگر توانمندی‌های فراوان در منابع و عوامل تولید، اقلیم متنوع آب و هوایی، قابلیت تولید طیف گسترده از محصولات گرمسیری و سردسیری، منابع تجدید شونده شامل جنگلها و مراتع، نیروی انسانی متخصص و کارشناسان مجرب و بهره‌برداران و تولیدکنندگان پرکار این مرز و بوم است. به این ترتیب رشد این بخش نقش تعیین کننده‌ای در رشد و توسعه اقتصادی کشور دارد (شاه آبادی ۱۳۸۸). از آنجا که کشاورزی در ایران حدوداً ۱۴ درصد از تولید ناخالص ملی را به خود اختصاص داده و سهم عمده‌ای از صادرات غیرنفتی را دارا می‌باشد، حمایت از بخش فوق‌الذکر برای رشد و توسعه اقتصادی بسیار حیاتی می‌باشد. یکی از دلایل اصلی حمایت از بخش کشاورزی بی‌ثباتی و ریسک‌پذیری تولید در این بخش است. به علت اینکه بخش کشاورزی قادر نیست در کوتاه‌مدت عرضه محصولات خود را بر حسب نوسانات کوتاه‌مدت تنظیم نماید و در نتیجه امکان بی-ثباتی در بخش وجود دارد، بنابراین دولت برای ایجاد ثبات ناگزیر به مداخله در بازار این محصولات می‌باشد (عسگری و حسینی ۱۳۸۵). همچنین با توجه به افزایش روزافزون تقاضای مواد غذایی و تحریمهای اقتصادی نیاز به تحول فنی و نهادینه کردن آن، حمایت از بخش کشاورزی خصوصاً حمایت از تولیدکننده اهمیت مضاعف می‌یابد. بر اساس جدول (۱) شاخص PSE در کشورهای کره جنوبی و ژاپن به ترتیب با مقادیر ۶۳٫۲ و ۵۶٫۲ درصد در بین شش کشور مورد مطالعه بالاترین مقدار می‌باشد. کشور ایران نیز با مقدار ۱۷٫۷ درصد بعد از آمریکا رتبه چهارم را به خود اختصاص داده است. البته باید خاطر نشان ساخت بخش بزرگی از سطح حمایت از تولیدکنندگان در ایران از طریق حمایتهای بودجه‌ای (پرداختهای نهاده‌ای) می‌باشد درحالی که آمریکا از روش پرداختهای دوره‌ای برای ارتقاء درآمد کشاورزان در سالهایی که قیمتها پایین‌تر از حد انتظار است، استفاده می‌کند. به عبارت دیگر حمایتهای دولتی اندک از بخش کشاورزی در آمریکا بدین معنی است که درصد بیشتری از دریافتهای کشاورزی از بازار به

2. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)
3. World Development Indicators (WDI)
4. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)

دست آمده است و نه از حمایت‌های دولتی. با مقایسه شاخص PSE و ستون دوم و سوم جدول (۱) متوجه می‌شویم کشورهای نظیر چین و ایران که از لحاظ شاخص فوق‌الذکر پایین‌ترین مقادیر را به خود اختصاص داده‌اند از لحاظ ارزش افزوده به ازاء هر کارگر و عملکرد در هکتار نیز پایین‌ترین مقادیر را دارا می‌باشند و کشورهایی نظیر ژاپن و کره جنوبی که رتبه‌های اول و دوم را در شاخص فوق‌الذکر احراز کرده بودند در شاخصهایی نظیر ارزش افزوده به ازاء هر کارگر و عملکرد در هکتار نیز رتبه‌های برتر را به خود اختصاص داده‌اند. بنابراین می‌توان به رابطه مثبت مابین حمایت از بخش کشاورزی و بهبود عملکرد کشاورزی به صورت تجربی اذعان نمود. همچنین باید خاطرنشان ساخت ارزش افزوده به ازاء هر کارگر و عملکرد در هکتار بیانگر بهره‌وری نیروی کار و زمین به شمار می‌آید و هر دو کارایی تولید در بخش کشاورزی را اندازه‌گیری می‌کنند. لذا با نتایج بدست آمده بنظر می‌رسد حمایت بیشتر از بخش کشاورزی باعث افزایش کارایی در بخش فوق‌الذکر خواهد شد.

جدول (۱): متوسط شاخص PSE، ارزش افزوده به ازاء هر کارگر و عملکرد در هکتار طی دوره زمانی ۱۹۹۵-۲۰۰۹

نام کشور	شاخص حمایت از تولیدکننده درصد از کل حمایت (PSE%)*	ارزش افزوده بخش کشاورزی به ازای هر کارگر (به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ دلار آمریکا)	متوسط عملکرد در هکتار (کیلوگرم در هر هکتار)
ایران	(۴) ۱۷,۷	(۵) ۲۵۲۹,۶	(۶) ۲۱۴۳,۶
ترکیه	(۳) ۲۰,۸	(۴) ۲۸۴۹,۷۹	(۵) ۲۳۴۰,۵
ژاپن	(۲) ۵۶,۲	(۲) ۳۳۳۰۲,۷	(۲) ۶۰۰۸,۱
کره جنوبی	(۱) ۶۳,۲	(۳) ۱۱۷۳۸,۰۲	(۱) ۶۳۸۵,۹
چین	(۶) ۵,۲	(۶) ۴۰۱,۱۹	(۴) ۵۰۴۳,۴
امریکا	(۵) ۱۶,۷	(۱) ۳۵۶۷۵,۷	(۳) ۶۰۰۵,۹

ماخذ: محاسبات تحقیق، OECD، FAO و WDI

- اعداد داخل پرانتز بیانگر رتبه کشورها در شاخص مورد نظر است. * شاخص PSE برای دوره ۱۹۹۵-۲۰۰۷ محاسبه شده است. قبل از شروع قرن بیستم تقریباً تمام افزایش در تولید محصولات کشاورزی در نتیجه افزایش سطح زیرکشت زمینهای زراعی به وقوع می‌پیوست اما در پایان قرن بیستم تقریباً همه افزایش در تولیدات کشاورزی از افزایش در بهره‌وری زمین (عملکرد در هکتار) ناشی می‌شود. بر اساس جدول (۲) کشورهای چین و آمریکا بیشترین سطح زیرکشت زمینهای زراعی را دارا می‌باشند و کشورهای ژاپن و کره جنوبی کمترین مقدار شاخص فوق‌الذکر را به خود اختصاص داده‌اند. با اندکی تامل در جداول (۱) و (۲) متوجه می‌شویم کشورهای ژاپن و کره جنوبی با همان سطح زیرکشت اندک عملکرد بسیار خوبی را نسبت به سایر کشورها دارند و کشور ایران با وجود مقدار قابل توجهی از سطح زیرکشت نسبت به دو کشور فوق‌الذکر، از عملکرد در هکتار پایینی برخوردار می‌باشد و این بیانگر ضعف بخش کشاورزی در ایران است که نیاز به حمایت جدی از این بخش را بیش از پیش آشکار می‌سازد. حمایت از بخش کشاورزی می‌تواند باعث افزایش تجهیزات و ماشین‌آلات مناسب برای بخش مذکور شود که این تجهیزات باعث تسهیل فعالیت کشاورزی و افزایش بهره‌وری خواهد شد. بر اساس جدول (۲) کشورهای ژاپن و کره جنوبی در شاخص استفاده از ماشین‌آلات کشاورزی نیز رتبه‌های اول و دوم را احراز کرده‌اند و این نیز دلیلی دیگر برای عملکرد در هکتار بالا برای کشورهای فوق‌الذکر می‌باشد که در واقع می‌تواند از حمایت‌های مناسب از بخش کشاورزی ناشی شده باشد. کشورهای چین و ایران نیز از

ششمین همایش ملی ایده های نو در کشاورزی

۱۰ و ۱۱ اسفند ماه ۱۳۹۰ دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان دانشکده کشاورزی

همایش ملی
ایده های نو در کشاورزی

کمترین تعداد ماشین‌آلات کشاورزی در بین کشورهای مذکور استفاده کرده‌اند. به بیان دیگر این شکاف بیانگر شکاف فناوری در بخش کشاورزی ایران و چین نسبت به سایر کشورهای مورد مطالعه است. البته باید خاطر نشان ساخت کشور چین از لحاظ دسترسی به فناوری و تجهیزات وضعیتی رو به رشد دارد. همچنین بر اساس جدول (۲) کشورهای ژاپن، چین و کره جنوبی از بالاترین مقدار مصرف کودشیمیایی در هکتار برخوردار بوده‌اند و کشور ایران نیز کمترین میزان مصرف را به خود اختصاص داده است. با مقایسه جداول (۱) و (۲) متوجه خواهیم شد کشورهایی که از تجهیزات بیشتری برای کشاورزی برخوردارند از عملکرد در هکتار و ارزش افزوده بالایی نیز منتفع شده‌اند.

جدول (۲): متوسط سطح زیرکشت، استفاده از ماشین آلات و مصرف کودشیمیایی طی دوره زمانی ۱۹۹۵-۲۰۰۹

نام کشور	متوسط سطح زیرکشت (ده هزار متر مربع)	متوسط استفاده ماشین آلات کشاورزی (تعداد در هر صد هکتار کشت زراعی)	متوسط مصرف کود شیمیایی (کیلوگرم در هر هکتار زمین قابل کشت)
ایران	(۳) ۵۹,۴	(۵) ۱۵۶,۲	(۶) ۹۳,۱
ترکیه	(۴) ۴۰,۲	(۳) ۴۰۰,۴	(۵) ۱۰۰,۹
ژاپن	(۵) ۵	(۱) ۴۵۴۵,۲	(۱) ۵۰۱,۴
کره جنوبی	(۶) ۲	(۲) ۱۱۴۹	(۳) ۳۳۳,۱
چین	(۱) ۵۳۰,۴	(۶) ۱۰۴	(۲) ۴۰۸,۸
امریکا	(۲) ۴۱۴,۵	(۴) ۲۵۴,۱	(۴) ۱۱۳,۸

ماخذ: محاسبات تحقیق و FAO

- اعداد داخل پرانتز بیانگر رتبه کشورها در شاخص مورد نظر است.

نتیجه‌گیری کلی:

نتایج تجزیه و تحلیل مطالعه برای کشور ایران نشان می‌دهد عملکرد کشاورزی نسبت به سایر کشورها ضعیفتر بوده است لذا با توجه به سهم قابل توجهی که بخش کشاورزی در اقتصاد کشور دارد باید سیاستهای حمایتی (نظیر افزایش ماشین‌آلات و تجهیزات کشاورزی، پرداخت سوبسید به فعالیتهای تحقیقاتی، ارائه تسهیلات مناسب مالی و معنوی به منظور کاربردی کردن تحقیقات فوق، آموزش و ترویج روشهای نوین و استاندارد به کشاورزان و...) که هم موجب تحول فنی شود و هم باعث نهادینه شدن این تحول در بخش کشاورزی شود، اتخاذ گردد.

منابع:

۱. شاه آبادی الف. ۱۳۸۸. منابع رشد بخش کشاورزی ایران طی سالهای ۱۳۴۲ تا ۱۳۸۵. فصلنامه توسعه و روستا، شماره ۴. صفحات ۱۲۵-۱۴۷.
۲. عسگری ع. حسینی درویشانی م. ۱۳۸۵. بررسی شاخصهای حمایت از بخش کشاورزی ایران و مقایسه آن با کشورهای منتخب. مجله برنامه و بودجه. شماره ۱۰۳. صفحات ۱-۱۶.
3. De Mor. A.P.G.1997. Kay Issues in Subsidy Policies and Strategies for Reform Institute for Research on Public Expenditure. Paper Prepared for the UN Fourth Expert Group Meeting on Financial Issues of Agenda 21 January 8-10. 1997. Chile.
4. FAO. 2011. Food and Agriculture Organization of the United Nations. FAO Stat. Available at: www.fao.org

ششمین همایش ملی ایده های نو در کشاورزی

۱۰ و ۱۱ اسفند ماه ۱۳۹۰ دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان دانشکده کشاورزی

همایش ملی
ایده های نو در کشاورزی

5. WDI, 2011. Available at: <http://www.worldbank.org>
6. OECD. 2011. Organization for Economic Cooperation and Development. Available at: www.oecd.org

Comparison of the Effects of Support Policies on Performance of Agricultural Selected Countries with the Centrality of Iran

Dr. Abolfazl Shahabadi ¹, Amene Jamebozorgi ²

1-Department of Economics, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran, 2- MA Students of Department of Economics, Bu-Ali Sina University

* Corresponding E-mail address: shahabadia@gmail.com

Abstract:

The main purpose of this study is investigate analytical - comparative producer support estimate (PSE) index and its impact on agricultural performance countries such as Iran, Turkey, Japan, South Korea and the united states during the period of 1995 -2009. The results showed Iran has a large gap in terms of the above index with countries like Japan and South Korea. Despite the significant growth acreage of Iran, agricultural performance is weaker than the other studied countries, as has received the lowest rating in terms of yield per hectare index.

Keywords: support of producer, agriculture, acreage, yield per hectare